

't Seghen Waert

jaargang 36 aflevering 4

november 2017

uitgave van het
Historisch Genootschap
Oud Soetermeer

Contact

Oud Soetermeer, Dorpsstraat 132, 2712 AN Zoetermeer, tel. 079 319 06 83

www.oudsoetermeer.nl; info@oudsoetermeer.nl

Ledenadministratie en bezorging: ledenadministratie@oudsoetermeer.nl, tel. 079 331 58 28

Dagelijks bestuur

dhr. B.J. van Eken, voorzitter@oudsoetermeer.nl, tel. 06 54346224

dhr. J. de Ruiter, secretaris@oudsoetermeer.nl, tel. 06 21265975

dhr. P.A. Bekking, penningmeester@oudsoetermeer.nl, tel. 079 341 94 90

Werkgroepen en commissies

Activiteitencommissie: activiteitencommissie@oudsoetermeer.nl, tel. 079 351 70 47

Archeologische Werkgroep: awz@oudsoetermeer.nl

Werkgroep Collectie: collectie@oudsoetermeer.nl

Commissie Historisch Erfgoed: che@oudsoetermeer.nl

Genealogische Werkgroep: gvz@oudsoetermeer.nl

Leesgroep Lastige Letters: paleografie@oudsoetermeer.nl

Filmwerkgroep: wbbg@oudsoetermeer.nl

Bankrekeningnummers

Contributie: NL 68 ABNA 06 13 09 20 07

Giften: NL 65 ABNA 06 13 09 83 66

Colofon

Uitgave: Historisch Genootschap Oud Soetermeer; ISSN: 1384-7260

Redactie: P. Drapers, R. Grootveld, J. de Kler, R. Tousain, T. Vermeulen;

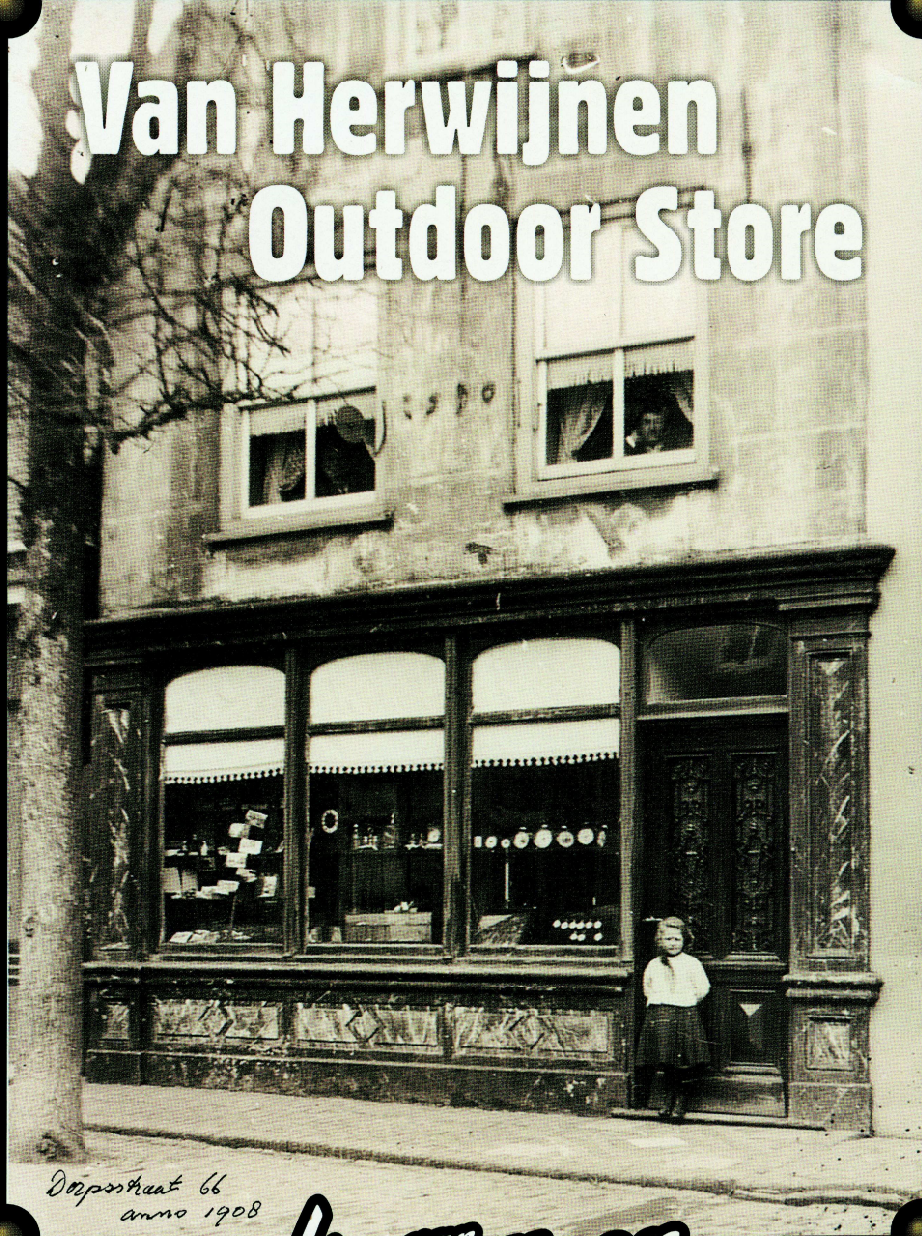
redactie@oudsoetermeer.nl

Vormgeving: R. Tousain

Afbeeldingen zijn afkomstig uit de collectie van Oud Soetermeer, tenzij anders vermeld.

Omslag: Met de hand ingekleurde kaart van korenmolen De Hoop, uitgegeven door Trenkler, Leipzig (Coll. Ria Moers-de Vree)

Van Herwijnen Outdoor Store

*Dorpsstraat 66
anno 1908*

vrijtijdskleding
wandelschoenen
bergschoenen
tenten

*van
Herwijnen*

dartsport
schietsport
campingaz dealer
kampeerartikelen

Dorpsstraat 66 - Zoetermeer - Telefoon (079) 316 35 51 - www.herwijnenzoetermeer.nl

INHOUD

Van wie is de toren van de Oude Kerk?

2

Ronald Grootveld

De toren van de Oude Kerk is het oudste bouwwerk van Zoetermeer. Het onderste gedeelte dateert waarschijnlijk uit de vijftiende eeuw. In 1642 werd het bovenste stuk van de toren herbouwd, nadat een storm de toren omgeblazen had.

Tot op de dag van vandaag heeft de toren alle meteorologische stormen daarna doorstaan. Als het om het eigendom van de toren gaat, hebben er echter in overdrachtelijke zin sinds de herbouw flinke stormen gewoed. Aangewakkerd door ambachtsheren, de gemeente Zegwaard, de katholieke of de hervormde gemeenschap kon het er flink spoken. In dit artikel leest u er het fijne van.

Prentbriefkaarten met ‘Groeten uit Zoetermeer-Zegwaard’

11

Gertjan Moers

De geschiedenis van de prentbriefkaart of ansichtkaart wordt in dit artikel uit de doeken gedaan.

Wellicht hebt u er nog een paar in een verborgen hoekje, in een doos of in een album. Als ze vele jaren aan het zicht onttrokken zijn, is het de moeite waard om ze eens aan een nader onderzoek te onderwerpen. Zeker als er exemplaren bij zitten uit vervlogen tijden, gericht aan uw ouders, uw grootouders of wellicht uw overgrootouders. Alleen al de prijs van de postzegels die er op geplakt zijn, stemt tot nadenken: misschien vindt u wel kaarten uit een tijd dat de halve cent nog opgang deed. Ook de adressering kan tot verbazing leiden. Dat er een postcode op ontbreekt is niet zo verrassend, maar dat een adres alleen maar bestond uit de naam van de geadresseerde en bijvoorbeeld alleen de woonplaats Zoetermeer of Zegwaard betekent toch dat de postbode iedereen bij naam in het dorp kende.

Na lezing van het artikel van Gertjan hebt u kennis genoeg om op ontdekkingsreis door het stapeltje prentbriefkaarten te reizen.

Van wie is de toren van de Oude Kerk?

Ronald Grootveld

Inleiding

De toren van de Oude Kerk in de Dorpsstraat is schitterend uit de laatste restauratie tevoorschijn gekomen. Dankzij eendrachtige samenwerking van particulieren, de provincie en de gemeentelijke- en kerkelijke besturen kan Zoetermeers oudste en zeer beeldbepalende monument weer jaren mee. Naast de ontelbare uren die vele vrijwilligers in dit project hebben gestoken, is een professionele aannemer met personeel natuurlijk ook nodig. Ook materialen zijn niet gratis en als de geldbuidel te voorschijn moet komen, wordt ook de vraag gesteld: wie is nu eigenlijk eigenaar van de toren? Want of de toren eigendom van de kerkelijke gemeente is of wellicht van de gemeentelijke overheid heeft lang ter discussie gestaan en is soms weer onderwerp van gesprek.

Openbaar gebouw

Tot aan de invoering van de Staatsregeling op 1 mei 1798 zijn eigenlijk nooit uitspraken gedaan over het eigendom van kerken en torens. In Holland was de kerk met een eventuele toren eigendom van de hele dorpsgemeenschap, evenals de school, het brandspuithuis en dergelijke gebouwen. De kerk was een openbaar gebouw, waarin bijvoorbeeld ook de bijeenkomsten werden georganiseerd voor de jaarlijkse controle van de dorpsrekeningen. Alleen op zondag was het gebouw exclusief beschikbaar voor de zogenaamde godsdienstoefeningen, de kerkdiensten.

In Zoetermeer en Zegwaart was er af en toe onenigheid over het beheer van de kerk, omdat de ambachtsheer van Zoetermeer het recht van collatie had, maar de inwoners van Zegwaart ook tot de parochie Zoetermeer behoorden. De collatie omvatte de voordracht van een priester, later predikant en de aanstelling van kerkelijk personeel zoals de koster, schoolmeester, kloklouder en doodgraver, overigens veelal door één en dezelfde persoon waargenomen.

De ambachtsheer van Zegwaart voelde zich bij tijd en wijle tekort gedaan, tot aan de Hoge Raad toe, maar telkens tevergeefs. De ambachtsheren benoemden om het jaar elk een van de twee kerkmeesters, die samen verantwoordelijk waren voor beheer en onderhoud. In 1780 sloten ze een overeenkomst waarbij het oppergezag van Zoetermeer werd erkend maar tevens werd bepaald dat bij vernieuwingen of groot onderhoud de toestemming van beide heren nodig was. Bij de invoering van de Bataafse Republiek (1795) kwam er een scheiding van kerk en staat tot stand en ging men nadenken over de functies van de kerkge-

Gezicht op de Delftsewallen met de Oude Kerk rond 1925
(schenking H. Windmeijer, Gouda)

bouwen. Daarbij behielden de eigenlijke kerkgebouwen meestal een uitgesproken godsdienstig karakter en kwamen onder beheer van commissies uit de kerkelijke gemeenten. De torens hadden een meer publiek karakter. Ze dienden vaak als (militaire) uitkijkpost en het uurwerk regelde de openbare tijdaanwijzing. De klokken luidden niet alleen bij kerkdiensten maar ook bij begrafeningen, brand en officiële feesten en gedenkdagen.

Onderhoud in gemeentebanden

Bij decreet van het Provinciaal Bestuur van Holland van 6 oktober 1797 verloren de ambachtsheren hun rechten en dezelfde dag besloot dit Bestuur “dat de Kerktorens, als strekkende ten algemeenen nutte, door de Gemeentens der respectieve Steden en Dorpen, alwaar dezelve gevonden worden, zullen moeten worden onderhouden”, met terugwerkende kracht tot 1 januari 1797. Op 19 oktober besloten de municipaliteiten van Zoetermeer en Zegwaard eendrachtig het beheer van de toren op zich te nemen en stuurden aan de kerkmeesters een voorstel voor een overeenkomst. Dat viel niet in goede aarde want in de tekst was sprake van overname van eigendom terwijl het decreet slechts doelde op beheer. De kerkmeesters stelden dat de toren wettig eigendom van de Gereformeerde gemeente (oude naam van de latere Hervormde gemeente) was. De gemeentebesturen vonden dat de uitspraak daarover moest worden overgelaten aan de “Nationaalen Wil”. Zij hoopten dat de kerkmeesters “zich daarmede vleien”. Die deden dat. Er kwam op 27 maart 1798 een contract over beheer en onderhoud van de toren, echter zonder uitspraak over het eigendom. De gemeentebesturen namen de “kerktoren van Soetermeer en Zegwaard met de zig daarin bevindende drie klokken, klokrepen, gewigt, uurwerk, wijzerwerk en buiten aan dezelve geplaatste wijzerborden en wijzers mitsgaders met het op den toren zijnde kruiswerk met zijn toebehooren” in beheer over. De regen- en waterlozing van de kerk, de consistorie en het knekelhuis bleven zoals het was en de kerkelijke gemeente had vrije doorgang door het torenportaal voor godsdienstoefeningen. Ze moesten daar wel de binnendeuren voor onderhouden. Ook mochten de kerkmeesters via de toren in en op de kap van het kerkgebouw gaan maar ook daar moesten ze dan de deuren, vensters en kozijnen in de toren onderhouden. Het uurwerk bleef aangesloten op de wijzerplaat boven het orgel in de kerk en het portaal onder de toren bleef in gebruik voor de opslag van begrafenisbenodigdheden zoals lijkbaren, roeven (verhoginkje voor de kisten), grafplanken en verdere materialen. Voor het onderhoud van het uurwerk, het torenportaal, de buitendeuren van de toren en het straatje buiten betaalden de kerkmeesters jaarlijks een “recognitie” (erkenning van de rechten) van 14 gulden.

Dit contract hield stand tot in 1811. Volgens de kerkrekening van 1812 kwamen met ingang van dat jaar alle voor- en nadelen van de toren weer aan de kerk, omdat de gemeenten, inmiddels deel van het Franse keizerrijk, dergelijke kosten niet op hun begroting mochten opvoeren. Uit een latere opgave van de kosten in de periode 1797-1811 blijkt dat de opbrengsten van de recognitie 170 gulden waren geweest en die van de begrafenissen zo’n 1600 gulden per jaar. De uitgaven aan onderhoud van de toren bedroegen ruim 2200 gulden. Omdat de begrafenisgelden aan de kerk ten goede kwamen – de koster-doodgraver deed immers al het werk – was dit een forse kostenpost voor de overheid.

Onderhoud weer aan de kerk

Na het vervallen van de heerlijke rechten had de Hervormde gemeente in 1796 een commissie opgericht voor het beheer van het kerkgebouw. De commissie bestond (als vanouds) uit kerkmeesters, onder goedkeuring van de gemeentelieden. Zij waren het die in 1812 de toren weer in beheer namen. Toen de heerlijke rechten in 1817 deels hersteld werden, benoemden de ambachtsvrouw van

Schout Johannes van Trigt maakte in 1823 een contract voor het beheer van de kerktoren (portret door P.J. Boonekamp, 1809; coll. JHD Notarissen, Zoetermeer)

Zoetermeer, Elisabeth van Reverhorst en de ambachtsheer van Zegwaart, Cornelis Osy, weer kerkmeesters, tot 1820, toen koning Willem I ingreep en verordonneerde dat de vanaf toen zo genoemde Nederlandse Hervormde Kerk zou worden bestuurd door kerkvoogden in elke gemeente, benoemd door hem zelf.

Vanwege het overlijden van een van de kerkmeesters en een forse kwestie over het in 1809 in de kerk geplaatste orgel, waren de jaarrekeningen 1806-1819 echter telkens opgehouden. Kerkvoogd, tevens schout Johannes van Trigt, beklagde zich hierover in 1820 uitgebreid bij de Commissaris des Konings, tevens voorzitter van het Provinciaal College van Toezicht op de goederen en fondsen van de Hervormde gemeenten.

Per 1-1-1818 was zeer onverwacht een nieuwe kerkmeester voor Zegwaart aangesteld, door enkele leden der gemeente die tegen de gewoonte hun stem bij de kerkenraad kwamen uitbrengen. Die aan-

stelling had “tot leedwezen van veruit het grootste, bedaardste en gene intrigue willende deel der gemeente, een zekere onaangename verwijdering tusschen de beide kerkmeesteren te weeg gebracht”. Hier moet een oplossing voor komen “teneinde (...) voorgekomen worde dat de lang gedoofde, doch altoos onder de asch gesmeuld hebbende, en nu vooral weder ontglimmende vonken van zugt tot plaatselijken voorrang geheel en zoo mogelijk voor altoos gebluscht mogen worden”. De afrekening over de jaren 1806-1817 zou volgens Van Trigt gelegenheid geven om de “twistappel over het in den jare 1809 in de kerk gestigte orgel in het midden te werpen, wijl men bewust is dat dit nuttig en lang begeerd kerkelijk sieraad en vereischte veelal door de aandrang van den toenmalig in

leven zijnde ambachtsheer van Soetermeer en ten genoeg van de meeste leden der gemeente onder Soetermeer woonachtig door kerkmeesteren in de kerk is gebracht.” Het orgel is enkelen “een doorn in het vleesch”, dat men graag tot versmading wilde stellen en doen stil staan of weder uit de kerk zoude wenschen te zien amoveren”. Van Trigt bepleitte maatregelen van hogerhand maar het College van toezicht stelde dat dit haar macht te boven gaat en dat Zoetermeer en Zegwaart hun zaken zelf moeten oplossen.

In 1823 vroegen de kerkvoogden aan Gedeputeerde Staten toestemming voor een lening van 3800 gulden voor noodzakelijk onderhoud aan de toren. Er was duidelijk onenigheid tussen Zoetermeer en Zegwaart over de hoogte en de noodzaak van de kosten. De gemeente Zoetermeer stelde voor om het onderhoud van de toren ten laste van de overheid te brengen maar Zegwaart wilde dat niet. Bovendien kwamen de katholieken in opstand, die immers geen baat hadden bij gemeentelijke bijdragen aan een toren waaraan zij niets hadden. Zij beweerden dat de Hervormden, anders dan in andere gemeenten, eigenaar van de toren zijn en al die jaren naast de lasten ook alle lusten hebben gehad.

Kerkvoogd/schout Van Trigt meldt aan Gedeputeerde Staten zowel uit naam van de gemeenteraad van Zoetermeer als van de kerkvoogdij, dat het onderhoud van de toren ten laste van de gemeente zou kunnen komen en het beheer bij de kerkvoogdij. Hij stelt een jaarlijkse bijdrage voor die minder gevoelig bij andersdenkenden zou liggen. Met name om te voorkomen dat de katholieke ingezetenen bezwaar zouden aantekenen tegen onderhoud van de toren uit algemene middelen of andersom: dat zij ook van de toren gebruik zouden willen maken voor klokluiden bij hun kerkdiensten of dat beide kerkgenootschappen daarvan zouden moeten afzien.

In 1926 kreeg de toren minuutwijzers. Tot die tijd was de aanduiding van de uren voldoende

De katholieke gemeenschap heeft inderdaad bezwaar tegen overheidssubsidie voor de “Hervormde” toren: de katholieke kerkmeesters wensen daar namens de katholieke ingezetenen niet aan mee te werken. De Hervormden hebben als enige het voorrecht van het gebruik der klokken ter aankondiging van de eredienst. De Katholieken hebben sinds enkele jaren zelf een kerk en toren in het dorp en die onderhouden zij ook zelf. Daarbij dragen zij nog een “schier ondragelijke” schuld van 30.000 gulden. De toren van de Hervormden moet dus te hunnen laste blijven. Pastoor M.A. van Steenwijk, drie kerkmeesters en tientallen belanghebbenden tekenen een verzoekschrift van deze strekking.

Schout Johannes van Trigt stelt dat de gemeenteraad van Zoetermeer naar zijn stellige overtuiging niet de schulden van de kerkvoogdij wil overnemen, maar wel wil bijdragen in de helft van de kosten [en Zegwaart de andere helft], vooral omdat dan de werklieden en leveranciers kunnen worden betaald. “De timmerman en metselaar, beide ingezetenen van Soetermeer, mag ik niet aan de bekende wijze van afdoen van den schout van Zegwaart opofferen. De menschen jaren en dagen te laten zuchten na hetgeen zij eerlijk en billijk te vorderen hebben, kan ik niet verantwoorden”, aldus Van Trigt. Hij stelt dat zijn ambtsgenoot Martinus van Graauwenhaan in Zegwaart de betaling aan de ambachtslieden op de lange baan wil schuiven om zo, “welligt op het laatst voor 50 pct te accordeeren”. Hij wil nu wel eens weten wat de schout van Zegwaart onder “noodzakelijk” onderhoud verstaat. Komende zomer moeten bijvoorbeeld op de hoogte van de “walmgaten” drie zware ijzers in plaats van de volledig weggeroeste houvastijzers worden geplaatst, teneinde het vierkant van de toren bijeen te houden. Een van de “principale buitenberen” moet zodat vanwege zijn bouwvalligheid geen mensenlevens in gevaar worden gebracht, worden onderzocht en hersteld. Het uurwerk is geheel vervuild, staat nagenoeg stil en moet uiteengenomen, nagezien en schoongemaakt worden. Dit alles is op korte termijn onvermijdelijk.

In de afgelopen jaren kostte het van Trigt telkens de grootste moeite zijn ambtsgenoot te bewegen tot de nodige herstellingen. De onderhoudskosten lopen helaas niet meer in de pas met de opbrengsten van beluiden en begraven., De meeste katholieken begraven inmiddels op elders aangelegde kerkhoven en laten ook niet meer beluiden. “Het staat te voorzien dat dit verlies in het vervolg nog veel meer zal worden gevoeld”. Van Trigt eindigt met te stellen dat hij alleen het “ware belang der ingezeetenen” en de vrede op het oog heeft en hij verontschuldigt zich bij voorbaat dat “het belang der zaak mij hier of daar met meer gevoel en warmte heeft doen spreken dan ik andersins mij zoude hebben veroorloofd”.

Gedeputeerde Staten stelden op 3 juni 1823 een overeenkomst voor tussen de gemeenten en de kerkvoogdij, mede ingegeven door de bezwaren van de katholieke ingezetenen die met betrekking tot de eensgezindheid “onaangename gevolgen zouden kunnen opleveren”. De partijen gingen overstag en tekenden het contract. De kerk behield het beheer en onderhoud van de toren, het eigendomsrecht bleef nadrukkelijk onbepaald. De gemeenten droegen maximaal 1300 gulden bij voor de hoogst noodzakelijke onderhoudskosten en betaalden voortaan beide jaarlijks 50 gulden aan de kerk voor onderhoud. Daarbij kregen ze vrij gebruik van de toren, klokken en uurwerk. Sindsdien is jaarlijks die subsidie van 100 gulden verstrekt.

In de jaren (19)30 kreeg de R.K. kerk inmiddels eveneens 50 gulden per jaar. Het bedrag werd toen bestemd voor “onderhoud toren, klokken en uurwerk”. In de gemeentebegroting 1972 heet het: “bediening klokken en uurwerken”, enkele jaren later “Bijdragen onderhoud torenuurwerken” waarvan 150 gulden voor de Oude Kerk en 75 gulden voor de Nicolaaskerk. Nog in 1992 is 227 gulden voor “torenuurwerken” gereserveerd, inmiddels als onderdeel van Cultuur / monumenten. Dat is het laatste jaar waarin dit op bepalingen uit 1823 stoelende bedrag in de gemeentelijke administratie is te vinden.

Besluit: wie is de eigenaar?

Opvallend is dat aan de eigendomsovergang op grond van de Staatsregeling 1798 in Zoetermeer-Zegwaard stilzwijgend voorbij lijkt te zijn gegaan. Mogelijk waren de gemeenten, met name Zegwaard, niet zo happig op het eigendom en hebben ze het daarom in het midden gelaten. Wellicht speelde de aloude strijd over het oppergezag over de kerk, waarin Zegwaard telkens het onderspit dolf, ook een rol. Dat de beide schouten het niet met elkaar konden vinden, blijkt nog in 1820, als de Zoetermeerse schout Van Trigt tegenover Gedeputeerde Staten zijn Zegwaardse collega Van Graauwenhaan beschuldigt van het bewust niet betalen van crediteuren, teneinde er later mogelijk met een schikking van 50 procent vanaf te komen.

Schout/kerkvoogd Van Trigt laat zich in 1823 ontvallen dat hij de opsteller van het contract van 1798 was (één maand voor invoering van de Staatsregeling) en destijds nadrukkelijk het eigendom van de toren uit de akte heeft weggelaten. Wel stelt hij dat de toewijzing van de toren aan de burgerlijke gemeente niet opportuun is omdat de Hervormden destijds veel, misschien wel het grootste gedeelte, aan de torenbouw (1642) hebben bijgedragen. De Staatsregeling van 1798 laat in de additionele artikelen inderdaad ruimte voor behoud van eigendom van kerkelijke gebouwen als die zelf zijn gefinancierd (anders moesten de gebouwen naar bevind van zaken worden verdeeld) maar over de kerktorens is

Tijdens de restauratie van de toren afgelopen zomer zijn ook de wijzerborden geschilderd en verguld (foto A. Hoogland)

de regeling duidelijk: die zijn per 1-5-1798 en blijven ook daarna eigendom van de overheid. Rechterlijke uitspraken tot in de 21e eeuw hebben deze stelling bevestigd. In de praktijk zijn er echter altijd compromissen gesloten, waarbij alle betrokken partijen hun verantwoordelijkheid hebben genomen.

Bronnen

Decreeten van de vergadering van het Provinciaal bestuur van Holland [...], Den Haag 1797

Ontwerp van Staatsregeling voor het Bataafsche Volk [...] Den Haag 1798

Gemeentearchief Zoetermeer

Archief Plaatselijk Bestuur Zegwaart nr. 774, 775

Archief Plaatselijk Bestuur Zoetermeer nr. 85 (1810), 114

Archief Gemeente Zegwaart 1813-1935 nr. 940

Archief Gemeente Zoetermeer 1813-1939 nr. 988

Archief Hervormde gemeente Zoetermeer nr. 97 (1858), 159, 160, 253, 254, 321 (1811-1812)

Overtuig uw relaties met professioneel beeld: zakelijk portret, werkproces, natuur, producten en vastgoed. Eigen luchtfotografievergunning.

energie in beeld
ardito

Meer weten? Klik op www.ardito.nl
Ardito Fotografie - 079-3438003
info@ardito.nl

vers, vriendelijk, vakkundig

't Kaashuys

Miereakker 20
Reeuwijk
0182-300797
Dorpsstraat 103
Zoetermeer
079-3167616

Weydeland Kaas, buitenlandse kazen,
verse noten, olijven en tapenades, mooie wijnen
diverse specialiteiten

Prentbriefkaarten met ‘Groeten uit Zoetermeer-Zegwaard’

Gertjan Moers

E-cards, whatsapp, facebook, het aantal mogelijkheden om elkaar digitaal te feliciteren of om een foto van een (vakantie)bestemming met anderen te delen neemt alleen maar toe. Een eeuw geleden zag ‘social media’ er heel anders uit. Een telefoon (met vaste aansluiting) was weggelegd voor slechts enkelen. In 1915 waren er in Zoetermeer en Zegwaard maar 18 aansluitingen. Veel berichten werden overgebracht per post, en dan met name met een kaartje. Dit kaartje met een afbeelding of met een foto, de prentbriefkaart of ansichtkaart, is heden ten dage op zijn retour. Als je vandaag de dag een prentbriefkaart zoekt met daarop een foto van Zoetermeer, is dat best een uitdaging. Dat is in het verleden wel anders geweest. Dit kleine kaartje met doorgaans zijn internationaal voorgeschreven formaat van 14,8 bij 10,5 centimeter vertelt ons eigenlijk heel veel. De voorzijde met de afbeelding, een foto, is een tijdsbeeld. De achterzijde vertelt ons vaak iets over de afzender, met al dan niet verborgen boodschappen. Dit artikel gaat over de opkomst van de prentbriefkaart in Nederland en specifiek in Zoetermeer.

De oorsprong

De prentbriefkaart vindt zijn oorsprong in de briefkaart. De briefkaart is in 1869 in Oostenrijk ‘uitgevonden’. Het werd daar ‘Correspondenz-Karte’ genoemd. Na het Oostenrijkse succes volgden veel andere Europese landen. Duitsland was het tweede land dat dergelijke kaarten in omloop bracht. Ook vanuit dat land kwamen positieve berichten over het gebruik van de briefkaart. Het nieuwe correspondentiemiddel bleek daar een groot succes te zijn. Tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870-1871) werden in Duitsland in 10-12 dagen tijd

De kleurrijke kaarten met willekeurige plaatsnamen waren een gewild verzamelobject. Deze kaart is verstuurd in 1913 (Coll. Ria Moers-de Vree)

zo'n 1 miljoen briefkaarten verkocht! Dat was niet zo gek. De kaart kostte maar een halve cent en Duitse militairen mochten de kaart gratis versturen.

In Nederland verscheen de eerste briefkaart bij Koninklijk Besluit op 1 januari 1871. Het nieuwe medium kwam niet makkelijk tot stand. In het ontwerp van de gewijzigde Postwet 1850 was nog helemaal geen sprake van briefkaarten. Een Commissie van Rapporteurs had eigenhandig een passage toegevoegd aan het Voorlopig Verslag. De Commissie wees als voorbeeld naar de Belgische 'Carte-correspondances'. Toenmalig minister van Financiën, mr. P.P. van Bosse, nam de suggestie over en na enige discussie ging ook de Tweede Kamer akkoord met de wet. In de Kamer werd ook de naam van het nieuwe poststuk vastgesteld: 'briefkaart', al werd de kaart ook wel 'postkaart' genoemd. In Nederland had aanvankelijk het Staatsbedrijf der Posterijen het alleenrecht op deze briefkaart. De kaarten werden vervaardigd bij Joh. Enschedé en Zonen,

waar ook het bankpapier werd gedrukt. Op de voorzijde van de eerste briefkaart werd in het begin een soort gebruiksaanwijzing gedrukt:

Prentbriefkaart zonder uitgever, verstuurd in 1909 (Coll. Ria Moers-de Vree)

“Nota. Aan deze zijde het adres en aan de tegenzijde het berigt, al of niet ondertekend, te plaatsen. Voor het schrijven van adres en berigt kan van inkt, potlood of anderszins worden gebruikgemaakt. Het drukken van een en ander op deze formulieren is mede

toegelaten. Duidelijkheid en nauwkeurigheid van het adres worden zeer bijzonder aanbevolen.” De tekst leverde taalkundige hilariteit op. Dat begon al bij het woord ‘tegenzijde’. Dat betekent niet de andere kant, zoals bedoeld, maar de naastliggende zijde. Maar vooral op het woord ‘anderszins’ werd gereageerd. In ingezonden brieven in dag- en weekbladen schreven lollige landgenoten dat zij graag een briefkaart met ‘anderszins’ zouden willen schrijven, in plaats van met inkt of potlood, maar dat pogingen om die schrijfstof te bekommen zonder gevolg waren gebleven. Taalkundig klopt de zin ook niet. Anderszins is een bijwoord en geen zelfstandig naamwoord, zoals inkt en potlood. Miscommunicatie is van alle tijden. De briefkaart werd ook in Nederland een groot succes. In het eerste kwartaal van 1871 werden er 1,4 miljoen verkocht. Na anderhalf jaar was de tekst met ‘Nota’ van de briefkaart verdwenen.

Prentbriefkaarten

Slimme ondernemers besloten om de briefkaarten te bedrukken met een (topografische) afbeelding. Daarmee was de prentbriefkaart geboren. Over wie de prentbriefkaart heeft 'uitgevonden' is lange tijd onduidelijkheid geweest. Twee Duitsers met dezelfde achternaam kwamen ongeveer op hetzelfde moment op hetzelfde idee. Steendrukker Georg Schwartz uit Assmannshausen maakte kaarten met daarop gedrukte afbeeldingen van de Rijn en de eigenaar van de Schulzesche Hofbuchhandlung in Oldenburg, August Schwartz, maakte meer patriottische kaarten. Althans, als we een kanon met een kanonnier 'patriottisch' willen noemen. De laatstgenoemde Schwartz wordt tegenwoordig gezien als de bedenker van de prentbriefkaart in 1870. De Fransen claimen dat Léon Besnardeau degene was die op het idee is gekomen van de geïllustreerde briefkaart, 'la carte postale illustrée'. Het was ten tijde van de Frans-Duitse oorlog in Franse ogen uiteraard ondenkbaar dat de bedenker van de prentbriefkaart uit Duitsland kwam!

In Nederland verscheen de eerste briefkaart met een topografische afbeelding in 1883, ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in Amsterdam. Ook de uitgever van de eerste geïllustreerde Nederlandse kaart was een Duitser: Franz Schemm uit Nürnberg. Dit betrof een particulier uitgegeven kaart met een voorbedrukte postzegel. Dergelijke kaarten met een voorbedrukte zegel worden tegenwoordig niet tot de prentbriefkaarten gerekend maar tot de geïllustreerde briefkaarten.

In Nederland hadden de Posterijen volgens de wet het monopolie op de briefkaart, maar dat veranderde op 1 april 1892. De markt werd vrijgegeven en iedereen mocht kaarten uitgeven, zonder voorbedrukte postzegel. De particuliere uitgevers stortten zich in de decennia daarna op de markt. De oudst bekende echte prentbriefkaart in Nederland is gestempeld op 22 mei 1892. De afbeeldingen op de kaart in die beginjaren waren vrijwel nooit foto's maar lithografieën, plaatjes door middel van steendruk vervaardigd. Rond 1897 verschenen de eerste kaarten met een echte foto als afbeelding. Deze geïllustreerde briefkaarten werden in het begin, naar het uit de Duitse voorbeeld 'Ansichts

Mierzoete prentbriefkaart van Ph. van Amerongen, Amsterdam, verstuurd in 1915 (Coll. Ria Moers-de Vree)

(post)karte' genoemd. Ansicht betekent afbeelding, gezicht. De redactie van 'Lente', een Nederlands weekblad voor jonge meisjes, had in juni 1899 een prijsvraag uitgeschreven "voor het beste, kortste en zuiver Nederlandsche woord" voor de "te onzent uit Duitschland ingevoerde Ansichtskarten". In totaal kreeg 'Lente' 141 reacties, uiteenlopend van postplaat, sierkaart, photogravurebriefkaart, plaatsbriefkaart, kiekjes-briefkaart et cetera. De jury koos voor het beste, kortste en zuiver Nederlandse woord: 'postprent'. Hiermee moest het Duitse 'Ansichtskarte' verbannen worden en het gebruik van het Nederlandse 'aanzichtkaart' in de kiem gesmoord. De Maasbode publiceerde "met allen eerbied voor de jury" dat zij 'prentbriefkaart' een heel wat beter woord vond dan 'postprent'. Het was een vooruitziende blik, 'prentbriefkaart' is uiteindelijk de meest gebruikelijke Nederlandse term geworden. Toch is het niet meer gelukt om de Ansichtskarte uit onze taal te bannen, al is dit wel verbasterd tot het Nederlandse ansichtkaart. De term ansichtkaart levert momenteel op internet drie keer zoveel hits op als de term prentbriefkaart. Toch is het taalkundig juist om ansichtkaarten prentbriefkaarten te noemen maar er zijn geen vaste normen voor. In dit artikel gebruik ik de meest officiële term: 'prentbriefkaart'.

Razend populair

De prentbriefkaart werd in korte tijd razend populair, vergelijkbaar met de hypes van nu. Wie deed er niet mee? W. Sonntag in 'Gruss von der Bahn, die Eisenbahn in alten Postkarten' citeert een reiziger uit 1900: "Het pad van de toerist is bezaaid met schrijvers van ansichtkaarten. Men komt op een stationsperron, en iedereen heeft een pen in de ene hand en een kaart in de andere. In de trein idem. De reizigers converseren niet met elkaar. Ze hebben een stapeltje ansichtkaarten op de zitting naast zich liggen en schrijven maar door, zonder op of om te zien". Vervang 'ansichtkaart' door 'mobiele telefoon' en u merkt dat er in bijna 120 jaar eigenlijk niet zoveel is veranderd.

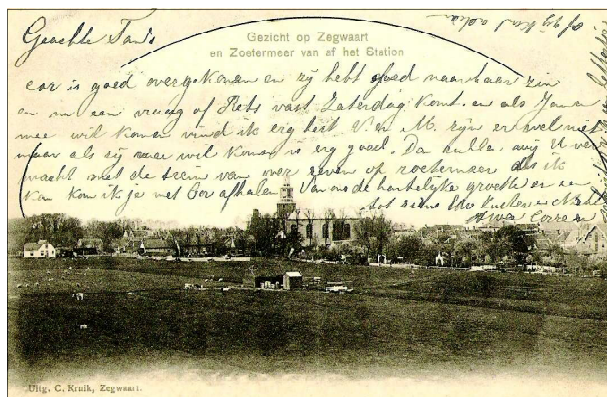
Leen van Herwijnen zegde in 1905 een afspraak af. Op de achterkant van de kaart mocht niet worden geschreven. (Coll. Ria Moers-de Vree)

Prentbriefkaart van de Dorpsbrug van Cent Kruik. De tekst moest op de voorkant. (Coll. Ria Moers-de Vree)

De prentbriefkaart werd niet overal met enthousiasme onthaald. In Engeland schreef een verontruste burger dat “het schrijven van een prentbriefkaart hoort bij de tijd waarin een gehaaste generatie geen tijd meer heeft om zijn vrienden een brief te sturen”. Kunt u zich voorstellen dat er mensen waren die de samenleving van rond 1900 ‘gehaast’ noemden? En de ‘gehaaste’ jongeren van die tijd? Tja, die waren blij met de prentbriefkaart. Dan hoefden zij die vervelende lange brieven niet meer te schrijven. En wat die ‘zeurende’ oudere generatie betreft, het zijn toch dezelfde argumenten die we nog steeds gebruiken? Is het niet zo dat veel mensen vinden dat de gehaaste jongere van nu niet meer de tijd neemt om een kaartje te sturen maar in plaats daarvan een bericht via whatsapp of facebook stuurt?

Jan kreeg op deze kaart met dorpsgezicht van C. Kruik de groeten van zijn zus en nicht, “de twee Corren” (Coll. André van Maanen)

Ondanks de negatieve reacties, was de opmars van de prentbriefkaart niet te stuiten. De ‘gouden jaren’ van de kaarten lagen in de periode 1900-1919. Fotografen togen door heel Nederland om zelfs de verste uithoeken voor de eeuwigheid vast te leggen. Soms met bevolking en al. Want hoe meer mensen op de foto stonden, hoe populairder de kaart was. Hoe vaak werd niet een kaart verstuurd met daarop een kruisje boven een persoon of boven het huis van tante Mien of ome Jan? De kaart was namelijk een goed en goedkoop alternatief voor een dure foto. Zo verkocht een Delftse aanbieder in 1902 de ‘nieuwe briefkaarten’ van uitgever Trenkler voor 2 cent per stuk. Tel daar een postzegel van 2,5 cent bij op. Dan kon je voor 4,5 cent een persoonlijk bericht sturen, opgeluisterd met een mooi plaatje. Ter vergelijking, een (fabrieks)brood kostte 9 tot 11 cent rond 1900.

Postzegeltaal uitgegeven door ABC, Frankrijk (Coll. Ria Moers-de Vree)

Officiële aantallen zijn er niet, maar het aantal kaarten dat wereldwijd is verzonden moet een aantal cijfers bevatten dat zo groot is, dat we het ons nauwelijks kunnen inbeelden. Tientallen miljarden kaarten moeten er sinds het einde van de 19e eeuw zijn vervaardigd. In 1905 werd alleen al in Duitsland een onwaarschijnlijke hoeveelheid van 300 miljoen kaarten

geproduceerd! In Frankrijk waren in 1910 maar liefst 33.000 mensen werkzaam in de prentbriefkaartenbranche, inclusief fotografen en verkopers en leveranciers van karton. Maar ook in Nederland was de prentbriefkaart populair. Doordat het een goedkoop en aantrekkelijk product was, werden in 1903 in Nederland 59 miljoen prentbriefkaarten verzonden. En dat op een bevolking van 5 miljoen zielen. Rekening houdend met een gemiddeld huishouden van 4,5 persoon werden in 1903 dus per huishouden gemiddeld 53 kaarten per jaar verstuurd. Gemiddeld een kaart per week per huishouden! Qua hoeveelheid was het aantal verzonden kaarten in Nederland echter nog niets in vergelijking met Duitsland. Datzelfde jaar 1903 was in Duitsland het hoogtepunt van de rage. Toen werd een duizelingwekkende hoeveelheid van 1,16 miljard kaarten verzonden. Het Metropolitan Museum of Art (‘The Met’) in New York heeft momenteel een verzameling van 1 miljoen prentbriefkaarten met verschillende afbeeldingen!

Een gewild verzamelobject

De verzameling van 'The Met' is een mooi bruggetje naar het verzamelen van prentbriefkaarten. De kaarten zagen er mooi uit waardoor ze een gewild verzamelobject werden. En doordat er veel kaarten werden verzonden, was het goedkoop en laagdrempelig om een verzameling aan te leggen. Volgens J.D.C. van Dokkum, auteur van 'Een stukje geschiedenis van de prentbriefkaart' uit 1914, waren het vooral jonge meisjes die de kaarten verzamelden. "Naijverig op de postzegelverzamelingen van hun broers" bewaarden de meisjes de kaarten in albums die hier speciaal voor werden gemaakt, vaak versierd met de mooiste afbeeldingen uit de Belle Époque. In zo'n album konden wel tot 100, 500 of zelfs 1.000 kaarten worden bewaard. En zoals het gaat met verzamelwoede in alle tijden werden ook anderen gesommeerd om mee te helpen om de verzameling uit te breiden. De meisjes herinnerden "ieder harer kennissen die op reis toog, met coquette zetjes en kneepjes [aan] den plicht om haar collectie met fraaie specima te vermeerderen".

De liefhebberij om kaarten te verzamelen zakte tijdens de crisisjaren '30 behoorlijk in en bleef tot in de jaren '60 teruglopen. Handelaren haalden de kaarten uit de albums en gooiden de kaarten weg omdat de albums meer opleverden, de zogenaamde 'weggooiperiode'. In de jaren '70 herstelde de markt voor verzamelaars weer. In 1990 werd in Duitsland een nieuwjaarskaart met de dom van Frankfurt, poststempel 31 december 1878, ingezet op DM 730,- maar verkocht voor maar liefst DM 8.550,-. Prentbriefkaarten worden tegenwoordig nog steeds verzameld. Met name topografie (plaatsen) is zeer gewild. In Nederland worden jaarlijks tientallen beurzen georganiseerd waar kaarten worden verhandeld. Op de grootste beurzen staan wel tot honderd handelaren. Hier komen vele duizenden verzamelaars op af, zelfs uit het buitenland. Geheel volgens de Nederlandse cultuur zijn deze verzamelaars vertegenwoordigd in een vereniging. De Nederlandse Vereniging Van Prentbriefkaartenverzamelaars (NVVP) bestaat sinds 1991 en telt honderden leden. De Vereniging Documentatie Prentbriefkaarten (VDP) houdt zich sinds 1978 bezig met inventariseren van wat er op het gebied van prentbriefkaarten in Nederland aanwezig is. Overigens, in tegenstelling tot honderd jaar geleden zijn verzamelaars van prentbriefkaarten tegenwoordig geen jonge meisjes meer. Over het algemeen zijn het mannen en dan meestal van tenminste middelbare leeftijd. Goedkoop is de liefhebberij ook niet meer. Zeldzame kaarten met een bijzondere afbeelding kunnen meer dan 100,- Euro kosten.

Van Veen
Schoenen

Dorpsstraat 83 - 2712 AE Zoetermeer - Telefoon (078) 316 31 65
www.vanschoenen.nl - vanschoenen@gmail.com

*Bij **FOTO LINTHOUT** gaan uw herinneringen niet verloren!*

- * voor het opnieuw afdrukken en retoucheren van foto's
- * super 8 films en videobanden overzetten naar DVD
- * dia's en negatieven afdrukken of digitaliseren

FOTO LINTHOUT
al 63 jaar dé vakfotograaf!

Dorpsstraat 68 www.fotolinhout.nl
 Zoetermeer info@fotolinhout.nl
 (079) 316 3084

HENNEKEN BV **Professionele verhuizers van huis uit.**

- Particuliere verhuizingen
- Kantoor- en bedrijfsverhuizingen
- Nationale- en internationale verhuizingen
- Verhuishwinkel
- Verwarmde en beveiligde inboedel-/archiefofslag

Goudstraat 51
2718 RD Zoetermeer
Telefoon: +31 (0)79-361 13 68
E-mail: info@henneken.nl
Internet: www.henneken.nl

 **ERKENDE
VERHUIZERS**

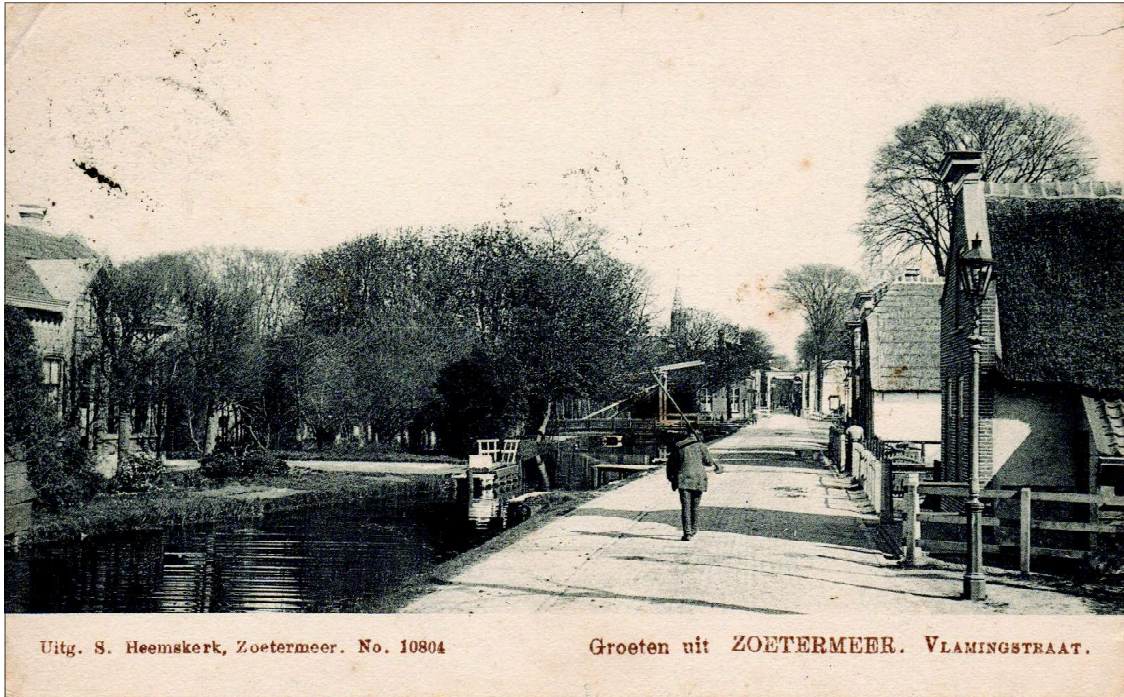
Cijfercode op deze kaart van 't Oude Huis, uitgegeven door F. Masselink (Coll. Ria Moers-de Vree)

Adreszijde van de bovenstaande kaart met cijfercode (Coll. Ria Moers-de Vree)

Fotokaart van de Delftsewallen rond 1908. De uitgever is onbekend maar o.a. Van Herwijnen liet dit soort kaarten maken (Coll. Ria Moers-de Vree)

Kaart van de Vlamingstraat van de onbekende uitgever S. Heemskerk (Coll. Ria Moers-de Vree)

Fotokaart van een onbekende uitgever uit 1905-1910. Op de foto staat veel volk in de Dorpsstraat ter hoogte van nr. 89-91 (Coll. Ria Moers-de Vree).

Afzender A.C. (Antje) Baxmeier streepte in 1905 'Briefkaart' door en plakte dus een zegel van 1 cent. De kaart heeft een fabrieksmerk met tulp van S. Heemskerck (Coll. Ria Moers-de Vree)

Alleen de voorzijde

We gaan weer terug naar het begin van de 20e eeuw. Tot 1905 mocht de achterkant van een prentbriefkaart alleen worden gebruikt om naam, adres en woonplaats van de geadresseerde te vermelden. Een boodschap moest op de voorkant worden geschreven, dus naast, onder of over de afbeelding. De ruimte hiervoor was vaak zeer beperkt en de boodschap die op de kaart werd geschreven dus vaak

ook. In 1905 werd de Postwet veranderd. De adreszijde werd in tweeën gedeeld waardoor de boodschap op deze achterzijde geschreven kon worden. Het gevolg was dat de voorkant van de kaart nu helemaal kon worden benut voor de afbeelding. Het posttarief voor een briefkaart werd in 1871 vastgesteld op 2,5 cent. Dat was de helft van de 'stuiversport' die gold voor het verzenden van brieven. Dat tarief gold voor de beschreven kaarten. Briefkaarten konden ook als drukwerk worden verzonden, maar dan mocht er geen boodschap op worden geschreven, hooguit mocht er een naam op worden vermeld. In dat geval hoefde er maar een postzegel op van 1 cent.

Op een aantal prentbriefkaarten stond zowel 'briefkaart' als 'drukwerk' voorgedrukt. De afzender kon dan zelf bepalen of hij de kaart als briefkaart (met boodschap en voor 2,5 cent) of als drukwerk (zonder boodschap voor maar 1 cent) wilde versturen. Wat niet van toepassing was werd doorgestreept.

Geheime boodschappen en postzegeltaal

In tegenstelling tot een brief, die veilig in een envelop kon worden gestopt, was een prentbriefkaart voor iedereen te lezen. Niet alleen de ontvanger van de kaart zag de boodschap van de afzender maar ook de brievenaarder (beheerder postkantoor) en de brievenbesteller (postbode) konden meelesen wat de schrijver van de kaart te melden had. Daarnaast betekende een boodschap op een kaart dat er een postzegel geplakt moest worden die 1,5 cent meer kostte omdat deze dan niet als drukwerk verzonden kon worden. Men bedacht ingenieuze manieren om boodschappen aan elkaar over te brengen zonder deze expliciet

op de kaart te schrijven. De boodschap kon in een ‘codetaal’ geschreven worden, die alleen ontcijferd kon worden door de ontvanger van de kaart. Er werden cijfers en cijfercombinaties, afkortingen of zelfs morsetekens gebruikt. Men was heel inventief. Voordat de afzender de postzegel erop had geplakt, priegelde hij of zij op die plek eerst een persoonlijke boodschap! Een klein merkteken op de achterzijde wees erop dat onder de postzegel meer was te lezen dan voor het oog zichtbaar was.

Een boodschap kon niet alleen letterlijk in code overgebracht worden, dit kon ook figuurlijk. Door de wijze waarop een postzegel was geplakt bijvoorbeeld, ‘postzegeltaal’, kon een geheime boodschap worden overgebracht. De boodschap was alleen te lezen door degene voor wie die boodschap was bedoeld. Postzegeltaal werd al in 1884 in een Duits tijdschrift genoemd. Het was de oer-voorloper van de huidige emoticon en de emoji bij whatsapp. De postzegel kon schuin worden geplakt, naar links of naar rechts hellend, of op zijn kop, of gekanteld. Er waren wel 96 verschillende manieren om de postzegel op de kaart te plakken, al was er geen vast voorgeschreven wijze voor. Veel drukkers van prentbriefkaarten gaven een eigen kaart uit met daarop uitleg over postzegel-

De Dorpsstraat ter hoogte van nr. 11 door de onbekende uitgever S. Heemskerk (Coll. Ria Moers-de Vree)

taal. Vaak ook werd de suggestie gewekt dat ‘hun’ taal de enige ware was: “De eenige Nederlandsche Postzegeltaal” of “Nieuwe Postzegeltaal”. De manier waarop een zegel was geplakt was gelijk de boodschap: “ik hou van je”, “vergeet mij niet”, “voor eeuwig de jouwe”. Zo kon op een goedkope en voor anderen ‘onleesbare’ manier een lieve boodschap worden overgebracht. Maar ja, de ene drukker gaf als verklaring voor een op zijn kop geplakte zegel: “mijn hart is niet meer vrij”, terwijl een andere daarmee verklaarde: “1.000 kussen”. Zo kon een boodschap totaal verkeerd overkomen. Toch bleef postzegeltaal populair. Tot in de jaren ’60 verschenen er Nederlandse prentbriefkaarten met daarop uitleg over postzegeltaal. Postzegeltaal was internationaal: “langage des timbres”, “the language of stamps”, “Briefmarken Sprache”, “Correspondenza Amorosa del Francobolli”. De betekenis van een geplakte zegel op een Duitse kaart kon echter weer wat anders betekenen dan in Nederland, met alle gevolgen van dien. Kortom, Babylonische postzegeltaalverwarring.

Soorten druk

Zonder al te technisch te worden, waren er in de beginjaren van de prentbriefkaart vier soorten druktechniek te onderscheiden, namelijk lithografie, echte foto’s, autotypie en lichtdruk. Deze druktechnieken zie je ook bij kaarten uit Zoetermeer en Zegwaart terugkomen. Fantasiekaarten met een ‘Groeten uit’-tekst werden vaak vervaardigd met behulp van lithografie (steendruk). Op kalksteen werd met vet een tekening gemaakt en daarna werd er inkt overheen gerold. Waar vet zat, kwam geen inkt. Met behulp van de steen met inkt werden de kaarten gedrukt. Bij meerkleuren-lithografie konden wel acht tot tien kleuren gebruikt worden. Door middel van klassieke boekdruk werd dan later de plaatsnaam op de kaart gedrukt. Zo kon één soort kaart voor meerdere plaatsen gebruikt worden, anders was het niet rendabel om zo’n kaart te maken. Hiervoor was toch wel een oplage van zo’n 2.000 tot 3.000 kaarten nodig. Het belangrijkste voordeel van lithografie was dat er met kleur kon worden gedrukt. Dat zag er uiteraard veel mooier uit dan saaie gele, grijze of bruine kaarten.

Een echte foto, afgedrukt van een glasnegatief, kon ook als prentbriefkaart gebruikt worden. Zo werd de achterzijde van de foto als een briefkaart belijnd zodat de foto als kaart kon worden verzonden. Deze zogenaamde ‘fotokaarten’ hebben bestaan van de late 19e eeuw tot het einde van de jaren ’30 van de 20e eeuw. In het begin van de 20e eeuw waren de kaarten sepia van kleur, een beetje gelig dus. In de jaren tussen 1910 en 1920 verschenen ook bruine en grijze tinten en in de jaren 1930 werden glanzende zwartwit foto’s als prentbriefkaart uitgegeven. De plaatsnaam was vaak op een primitieve wijze aangebracht. Dit gebeurde met een stempel of deze werd op het glasnegatief ge-

De Dorpsstraat ter hoogte van nr. 18 (tegenwoordig 'De Kapelaan').
Prentbriefkaart van de mysterieuze J. Heemskerk (Coll. Ria Moers-de Vree)

schreven, gekrast of geponst. De oplage van de kaarten was laag, enkele tientallen of zelfs minder. Het voordeel van echte foto's was dat deze haarscherp konden worden afgedrukt.

Autotypie of rastercliché is een drukvorm waarbij op een plaat van zink of koper een kopie werd gemaakt van een foto. De druk is herkenbaar doordat de afbeelding is opgemaakt uit een regelmatig patroon van kleine puntjes, vergelijkbaar met een afbeelding in een krant. Hoe groter de punt, hoe zwarter het beeld. Het voordeel van autotypie was dat het goedkoper was dan lithografie of echte foto's. Een latere vorm was autochrom. De afbeelding was in autotypie gedrukt en de kleuren werden met meerkleurenlithografie ingevuld.

Lichtdruk, tot slot, werd ook wel Alberttypie genoemd, naar Joseph Albert die deze methode in 1886 uitvond. Van een foto werd met een complex procedé via onder meer camera obscura een behoorlijk nauwkeurige afbeelding op een glasplaat geproduceerd. Met behulp van één glasplaat konden tot wel 5.000 afbeeldingen, prentbriefkaarten, worden gemaakt. Lichtdruk zorgde voor behoorlijk scherpe opnames gecombineerd met een hoge oplage.

Masselink

Frits Masselink (1870-1922) kwam in 1895 uit Doetinchem naar Zoetermeer. Hij werd hier 'brievengaarder' bij het hulppostkantoor en vanaf 1900 was hij ook gemeenteontvanger. Een brievengaarder was de beheerder van een (hulp) postkantoor. Het postkantoor bevond zich op de hoek van de Dorpsstraat en de Delftsewallen. Vanaf 1899 beheerde Masselink behalve het postkantoor ook een boekhandel. Hij was daarmee de eerste boekhandelaar in Zoetermeer en Zegwaard. Tegenwoordig zie je een omgekeerde situatie, boekhandelaren beheeren ook een postagentschap. Masselink gaf onder eigen naam prentbriefkaarten uit. De oudst bekende poststempel op een kaart van Masselink is van juni 1901. Drukker van deze kaarten was S. Bakker Jz, Koog-Zaandijk, een onderneming die vanaf 1899 kaarten heeft gedrukt. Bakker adverteerde in vakbladen, zoals het "Nieuwsblad voor den boekhandel". Bakker schreef: "mijne uitvoering is scherper en fraaier dan de meeste in den handel zijnde soorten". Degene die de kaarten wilde laten drukken stuurde de foto's naar Bakker, die daar vervolgens prentbriefkaarten van drukte. Proefdrukken kostten 20 cent voor 10 stuks. Van Zoetermeer zijn twee kaarten bekend: één van de Vlamingstraat en één van de Dorpsstraat ter hoogte van 't Oude Huis. Dit waren de enige kaarten die Masselink onder eigen naam heeft uitgegeven. De druktechniek die bij deze kaarten werd gebruikt was de autotypie.

Van Herwijnen

Pieter van Herwijnen Gzn (1845-1933) had zich in 1870 in Zoetermeer gevestigd. Hij kwam uit Dordrecht. Van Herwijnen was horlogemaker maar hij verkocht ook prentbriefkaarten onder eigen naam. Zijn oudste kaarten dateren uit dezelfde tijd als Masselink. De oudst bekende poststempel van een kaart van Van Herwijnen is van september 1901. Ze lijken wat uiterlijk betreft heel sterk op de kaarten van Masselink maar ze zijn wel duidelijk van een andere, onbekende, drukker. Ook van Van Herwijnen zijn maar twee kaarten bekend: één kaart is van de Dorpsstraat ter hoogte van 't Oude Huis, met een foto die bijna identiek is aan de kaart van Masselink. De andere kaart is van de Dorpsstraat ter hoogte van het (huidige) verenigingsgebouw van het Historisch Genootschap. Ook deze twee kaarten waren gemaakt door middel van autotypie.

Trenkler & Co. Leipzig

Dr. Bruno Trenkler (1863-1923) had een grote drukkerij in het Duitse Leipzig. Trenkler & Co. was één van de grootste fabrikanten van prentbriefkaarten ter wereld. De onderneming gaf kaarten uit in heel Europa. Ze startten in 1894 met slechts vijf werknemers maar in 1909 had Trenkler al 700 werknemers in

dienst en in totaal 130 drukpersen in bedrijf. Per week werden drie miljoen prentbriefkaarten vervaardigd. Trenkler gaf vanaf ongeveer 1899 ook prentbriefkaarten uit in Nederland, waaronder rond 1901 ook van Zoetermeer en Zegwaart. De (eerste) serie kaarten van Trenkler van Zoetermeer en Zegwaart bestond uit acht exemplaren. Trenkler nummerde zijn kaarten. De kaarten van Zoetermeer en Zegwaart hadden de nummers 18098 tot en met 18112. Dat is meer dan acht, een aantal nummers is kennelijk nooit gebruikt. De oudst bekende gestempelde kaart van Zoetermeer en Zegwaart van Trenkler dateert van januari 1902. Ze onderscheiden zich van de kaarten van Masselink en Van Herwijnen door hun betere kwaliteit. De druktechniek die Trenkler gebruikte was dan ook lichtdruk. De kaarten zijn zó scherp dat de onderneming in 1901 concurrent en collega Union Graphique Artistique ervan beschuldigde dat Union hun eigen kaarten met behulp van de Trenkler-kaarten hadden nagemaakt. Sommige kaarten van Union hebben namelijk exact dezelfde afbeelding als Trenkler. Van Union zijn geen kaarten van Zoetermeer bekend, wel van omliggende dorpen als Leidschendam en Voorburg.

Bij Trenkler werden de prent-briefkaarten met de hand ingekleurd in de "Koloriersaal" (www.wikipedia.nl)

De 'saaie' grijze kaarten die bij Trenkler met behulp van lichtdruk waren vervaardigd konden ook in kleur gemaakt worden. De kaarten werden dan met de hand ingekleurd. Trenkler had daar een eigen afdeling voor, de "Koloriersaal", waar zo'n 70 tot 100 vrouwen 20.000 grijze kaarten per dag handmatig (met sjablonen) inkleurden! Ook in Nederland waren er bedrijven die zich alleen maar bezighielden met

het met de hand inkleuren van prentbriefkaarten. Het zegt wel iets over de populariteit van de kaarten in die tijd, dat een onderneming financieel rendabel was door zich alleen maar bezig te houden met het inkleuren! De kaarten van Trenkler werden in onze regio door Weenenk & Snel uit Den Haag gedistribueerd. Wie in Zoetermeer of Zegwaart de kaarten van Trenkler verkocht is niet bekend. Mogelijk was dat Masselink.

Met de hand ingekleurde kaart van korenmolen De Hoop, uitgegeven door Trenkler, Leipzig (Coll. Ria Moers-de Vree)

Kruik en Muilwijk

Cent Kruik (1850-1903) was oorspronkelijk wagenmaker aan het begin van de Zegwaartseweg. In 1898 liet hij een huis bouwen aan de overzijde van de wagenmakerij. De wagenmakerij deed hij over aan Kardol en in het nieuwe pand begon Kruik een kruidenierszaak. Cent Kruik verkocht naast kruidenierswaren ook prentbriefkaarten onder eigen naam. Hij heeft rond 1902 een serie van 17 prentbriefkaarten uitgegeven. De kaarten van Kruik waren in dezelfde stijl als die van Trenkler, dus ook vervaardigd met behulp van lichtdruk. Twee kaarten hebben zelfs dezelfde afbeelding als die van Trenkler. Het heeft er dan ook alle schijn van dat de kaarten van Kruik ook bij Trenkler zijn gedrukt maar dan met Kruik als uitgever. Kruik heeft ook prentbriefkaarten laten maken van Benthuizen en Bleiswijk. De oudst bekende kaart van Kruik heeft als stempel juli 1902. Heel lang heeft Kruik niet kunnen genieten van zijn eigen kaarten. In 1903 overleed hij, op 53-jarige leeftijd. Kort daarop, in 1904, overleed ook zijn vrouw. De kruidenierszaak ging over op de trouwe hulp Albert Muilwijk (1879-1961). Muilwijk was begonnen als wagenmaker bij Cent Kruik maar door astmatische klachten ging hij met zijn oude werkgever mee en werd hij kruideniersknecht. Vanaf de overname gaf hij ook prentbriefkaarten onder eigen naam uit, en zette hij ook dat deel van het werk van zijn oude patroon voort. Net als Kruik heeft ook Muilwijk kaarten uitgegeven van Benthuizen en Bleiswijk.

De drie mysterieuze Heemskerken

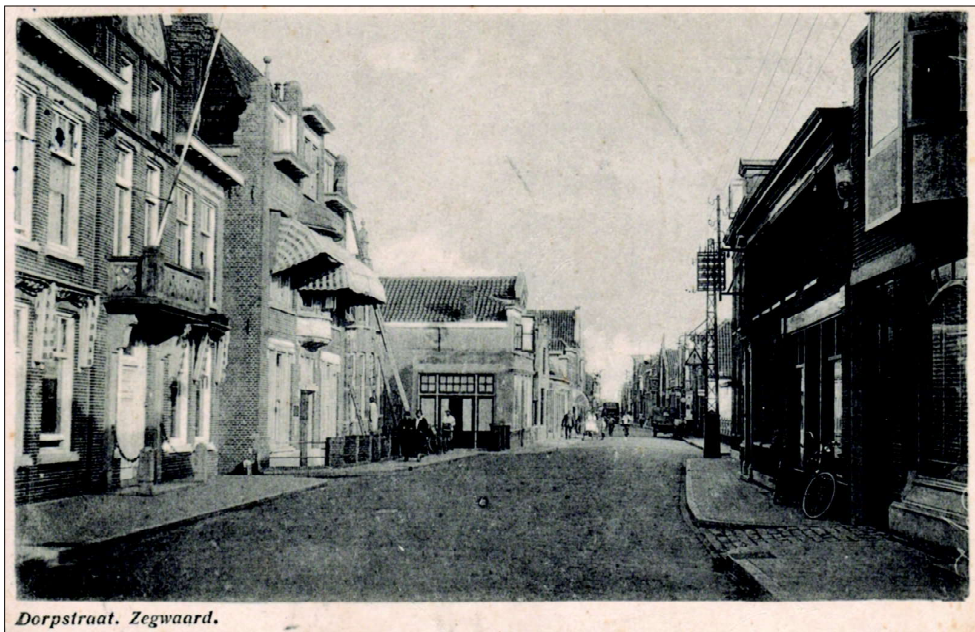
Voor een mysterie zorgen de prentbriefkaarten die zijn uitgegeven door drie uitgevers die zich J. Heemskerk, S. Heemskerk en J.H. Heemskerk noemen. De kaarten van J. Heemskerk dateren van rond 1902. De kaarten van S. Heemskerk zijn iets jonger, rond 1905, en die van J.H. Heemskerk dateren uit 1908. De kaarten van S. Heemskerk zijn vervaardigd door Jos. Nuss & Co. (later N.V. Haarlemsche Photo & Lithografische Kunstinrichting “De Tulp”). Het beeldmerk van deze firma was een tulp, vandaar dat deze kaarten bekend staan als ‘tulpkaarten’. Nuss klinkt Duits, maar Joop Nuss zelf kwam uit Amsterdam.

Ook van J. Heemskerk is één kaart van Nuss bekend en een serie van acht van een onbekende uitgever. Deze kaarten zijn genummerd 10799, 10800, 10802, 10803, 10820, 10822 en twee maal 10824. Met deze nummers wordt de suggestie gewekt dat er veel meer kaarten moeten zijn. Toch is dat niet zo. Kaarten van dezelfde uitgever maar dan uit Waddinxveen (“Waddingsveer”) zijn genummerd 10805, 10807, 10811 en 10838. Het lijkt er op alsof de kaarten willekeurig zijn genummerd. Op de achterzijde van twee andere kaarten van J. Heemskerk staat een logo met S.S.B. in een cirkel. Deze afkorting staat voor Stern & Schiele uit Berlijn. Na toezending van een foto vervaardigde de Duitse drukker de prentbriefkaarten. De kosten hiervan waren *f* 3,00 per 500 kaarten. Als de kaarten met de hand ingekleurd moesten worden kwam daar nog *f* 2,00 per 500 kaarten bij. Van J. Heemskerk is ook een kaart van Benthuisen bekend.

De kaarten van J.H. Heemskerk, tot slot, zijn gemaakt in de fabriek van Trenkler want deze zijn achterop genummerd en daardoor ook te dateren (1908). Trenkler zette later namelijk nummers achterop de kaarten waarin het jaartal [van drukken] was verwerkt.

Maar wie waren deze Heemskerken? In Zoetermeer en Zegwaart woonden in die jaren wel twee families Heemskerk. De ‘stamvader’ van de ene tak was Isaak Heemskerk (1841-1928), broodbakker van beroep. Zijn zoon Abraham Heemskerk (1880-1941) was ook bakker. Een andere zoon, Adrianus (Janus) Heemskerk (1870-1927) was muziekonderwijzer. Ook woonde op de Zegwaartseweg een katholieke familie Heemskerk. Vader Reinier Heemskerk (1867-1930) was arbeider. Maar een S. Heemskerk, J. Heemskerk en J.H. Heemskerk hebben niet in Zoetermeer of Zegwaart gewoond of gewerkt. Ook zijn er geen uitgevers uit de omgeving van Zoetermeer bekend die onder deze namen kaarten hebben uitgegeven. Ze lijken alleen in Zoetermeer en Zegwaart (en Benthuisen) voor te komen en daarmee lijkt er wel een band te zijn geweest met Zoetermeer. Daar staat tegenover dat op één kaart van J. Heemskerk “Soetermeer” staat, met een S dus, en op een andere kaart staat “Flamingstraat”. Ook op de kaart van Benthuisen staat “uitg. J. Heemskerk Soetermeer”. Als de uitgever lokaal bekend was, dan zou je verwachten dat dergelijke verschrijvingen niet zouden voorkomen. Het zou ook kunnen dat de verschrijving is veroor-

zaakt in het atelier van de drukker. En gezien de aard van de verschrijvingen (“Soetermeer” en “Flamingstraat”) zou die drukker best Duits kunnen zijn. Het lijkt er dus op dat iemand deze kaarten heeft laten drukken en mogelijk verkocht onder pseudoniem Heemskerk, met telkens een andere voorletter. De vraag is: wie is dat dan geweest? Was dat misschien Frits Masselink? Het ligt voor de hand dat een boekhandelaar prentbriefkaarten verkoopt. In het “Nieuwsblad voor den boekhandel” adverteerden drukkers regelmatig. Van Masselink zijn in de jaren 1899-1922 slechts twee kaarten bekend die hij onder zijn eigen naam heeft uitgebracht. Waarom niet meer? En als de kaarten onder pseudoniem Heemskerk zijn uitgebracht, waarom?

'Crisiskaart' van de Dorpsstraat uit 1936 met links het raadhuis van Zegwaart. Uitgave Foto Ansichten Industrie Rotterdam (Coll. Ria Moers-de Vree)

Prentbriefkaarten tijdens de crisisjaren

Na de eerste pioniers Masselink, Van Herwijnen, 'Heemskerk', Kruik en Muilwijk volgden in de jaren 1910-1930 nog twee lokale verkopers van prentbriefkaarten die onder eigen naam verkochten: Gerrit Pieter Roos (1852-1926) en Martinus Johannes van der Tas (1896-1941). Zoals gezegd, na 1919 nam de populariteit van de prentbriefkaart af. De telefoon was in opkomst en werd een belangrijk communicatiemiddel. In de jaren 1920-1940 zijn er grote verschillen

in kwaliteit van de prentbriefkaarten te zien. Aan de ene kant verschenen er fotokaarten van Zoetermeer en Zegwaard, dus echte foto's in kleine oplage. Deze kaarten werden buiten Zoetermeer gemaakt door ondernemingen als Photo Rotatie Pers Amsterdam, A.V.A., Bromografia uit Amsterdam en FOKA uit Rotterdam. Maar er waren ook ondernemingen die prentbriefkaarten van Zoetermeer en Zegwaard vervaardigden die er een stuk minder scherp uitzagen. Echte crisiskaarten, op goedkoop karton, zoals uitgegeven door Foto Ansichten Industrie Rotterdam en S. van Emden uit Rotterdam.

Kwaliteitsverbetering met Newo en JosPé

In de jaren '30 verschenen de eerste 'moderne' kaarten met de kwaliteit die we uit de naoorlogse jaren kennen, gemaakt met behulp van zogenaamde fotodruk. Hiermee werd de kwaliteit van een echte foto, een fotokaart, gecombineerd met een grote oplage. De pioniers in Nederland op dit gebied waren Newo en JosPé, beiden uit Arnhem.

Joseph Peter Welker kwam uit Hamburg. Jospé beheerste de Nederlandse prentbriefkaartenmarkt van 1925 tot 1989. De kaarten van JosPé zijn gedateerd. Op de plek waar de postzegel moest worden geplakt staat een nummer, bijvoorbeeld "741". Dit betekent dat de kaart in juli 1941 is gedrukt, al kan de foto van oudere datum zijn. In de naoorlogse jaren tot in de jaren '70 was JosPé de grootste uitgever van prentbriefkaarten in Nederland. Een fotograaf van JosPé maakte met een (professionele) Hasselblad-camera foto's die in zwart-wit werden afgedrukt op het formaat 18 x 24 centimeter. Met deze afdrucken werden plaatselijke winkeliers bezocht, ook in Zoetermeer. Zij bestelden de prentbriefkaarten aan de hand van de foto's. De originele foto's gingen naar het archief van JosPé. Van de foto waar een prentbriefkaart van werd gedrukt werd eerst een glasnegatief gemaakt. Van dat negatief werden vervolgens de prentbriefkaarten geproduceerd.

Niet van alle foto's werden prentbriefkaarten gemaakt en van sommige foto's werden zogenaamde drie-, vier-, vijf- of meerluiken gemaakt. Dit zijn prentbriefkaarten met daarop drie of meer kleine foto's. Van de vele foto's die door JosPé zijn gemaakt is slechts een fractie als prentbriefkaart uitgebracht. De originele foto's met betrekking tot Zoetermeer uit het JosPé archief zijn jaren geleden al aan Oud Soetermeer overgedragen. Een Zoetermeerse ondernemer die kaarten van Newo en JosPé onder eigen naam verkocht was boekhandelaar Cornelis (Kees) van Schuppen (1899-1986), die sinds 1939 onder eigen naam kaarten uitgaf, eerst vervaardigd door uitgever Newo en later door JosPé. De boekhandel van Van Schuppen is later overgenomen door Ribberink. Ook Cas Fischer (1908-2009) met zijn Fischer's Bazar nam vanaf 1939 kaarten af van JosPé.

Kaart uit 1939 (Bleiswijkseweg) van uitgeverij Van Schuppen (Coll. Ria Moers-de Vree)

Weinig ontgonnen terrein

Hoewel er boeken vol prentbriefkaarten zijn uitgegeven, is er weinig onderzoek gepubliceerd over de historie van prentbriefkaarten in Nederland. Een autoriteit op dit gebied is wel H.J. Haverkate met zijn uit acht delen bestaande standaardwerk: "De geschiedenis van de Nederlandse prentbriefkaart" (1987-1993). De meeste boeken over prentbriefkaarten zijn echter gericht op de topografie van de kaart, oftewel het plaatje op de voorkant. Bob Switzar heeft in 1972 een dergelijk boekje over Zoetermeer en Zegwaard samengesteld, dat meerdere keren is herdrukt. Piet Roos heeft in 1998 een vervolg op deze uitgave gemaakt. Serieus onderzoek naar de uitgevers van de prentbriefkaarten is echter schaars. Zo is bijvoorbeeld niet veel bekend over uitgever Newo uit Arnhem. De 'w' schijnt iets te maken te hebben met werkloosheid. Het zou een voorziening uit de jaren '30 zijn geweest voor werkloze fotografen. De kaarten werden gedrukt bij Adremo in Oosterbeek. Het is bijzonder dat die kleine kaartjes soms meer vragen bij ons oproepen dan dat zij duidelijkheid geven. En dan gaat het niet alleen om de onbekende uitgevers uit Zoetermeer. Maar ook de vraag wie de fotografen waren die zorgden voor die mooie foto's van rond 1900 blijft onbeantwoord. En waarom heeft Weenenk & Snel wel (minstens) één kaart onder eigen naam uitgegeven van Benthuizen maar geen enkele van Zoetermeer en

Zegwaart? Trenkler heeft wel kaarten vervaardigd van Zoetermeer en Zegwaart maar waarom niet van bijvoorbeeld Benthuizen? En wie vervaardigde en verkocht die vaak prachtige sepia fotokaarten uit de jaren 1900-1915? Hoe komt een Fa. Wed. E.H. Hootsen uit Veenendaal rond 1948 op het idee om een prentbriefkaart uit te geven van de Zoetermeerse Stationsstraat? En kennelijk ook niet meer dan één kaart van Zoetermeer. Kortom, na al die jaren blijven nog veel vragen onbeantwoord.

Tot slot

En, bent u er in geslaagd de code te kraken van de kaart (zie blz 20) die is verzonden aan “den jongen heer ‘Tames Woudt’”? En wat denkt u? Had Tames een ‘geheime’ geliefde in Zoetermeer, gezien de schuin geplakte postzegel? En zo ja, wat was dan de boodschap met de postzegel?

Zoals gezegd was ‘postzegeltaal’ niet officieel. Iedereen kon daar zijn of haar eigen interpretatie aan geven. Dat deden ook uitgevers van prentbriefkaarten. Een postzegel die is geplakt zoals op de kaart aan Tames wordt door de ene uitgever omschreven als “vaartwel” terwijl een ander het omschrijft als “ik denk aan U”. Onze Tames was geboren in 1894 en de kaart is verzonden in 1903. Tames was dus met recht “een jonge heer”, hij was tenslotte maar 9 jaar oud. En de afzender was vast een leeftijdgenootje. Dat verklaart mogelijk ook waarom twee cijfers naderhand zijn gewijzigd. De afzender had blijkbaar zelf wat moeite met het coderen van de boodschap. Als er iets is geweest tussen Tames en de afzender, dan was het kalverliefde. Volgens ‘Hepkema’s Courant’ in 1905 was postzegeltaal een “voornamelijk voor kinderen en verliefden bestemde aardigheid”.

Tja, kinderen kopiëren graag het gedrag van (verliefde) volwassenen. En eerlijk is eerlijk, de code werkt wel. Met een beetje schaamrood op de kaken moet ik bekennen dat ik hem nog niet heb kunnen ontcijferen. Vooral nog zijn twee 9-jarigen uit 1903 mij dus te slim af. Wie lukt het om de code te kraken?

Hoe dan ook, het draagt allemaal bij aan de mystiek van prentbriefkaarten of ansichtkaarten. Als u zo’n oud kaartje ziet, bekijkt u dan de voor- en achterzijde eens goed. Het kaartje zegt misschien wel heel veel meer dan dat u in eerste instantie denkt.

Kaart van G.P. Roos en zn. van de Jacob Leendert van Rijweg, verstuurd in 1949 met rechts een kruisje boven een huis van De Vree (Coll. Ria Moers-de Vree)

Bronnen:

www.prentbriefkaarten.info

www.isgeschiedenis.nl/nieuws/de-geschiedenis-van-de-ansichtkaart

www.geheugenvannederland.nl

www.prentbriefkaarten.info

www.delpher.nl

<http://leiden.courant.nu>

<https://de.wikipedia.org>

Cuijpers, P. De wereld in oude ansichten. Zutphen, Walburg Pers 2011

Een stukje geschiedenis van de prentbriefkaart. In: Op de hoogte, jaargang 11, 1 mei 1914

Cupido's code., In: NRC Handelsblad 14 februari 2014

VDP Bulletin, nr. 92, april 2007

Postprent. In: Neerlandia, jaargang 3 (1899)

Met dank aan: Bob Switzar, André van Manen en Ed Kroet (allen Zoetermeer) en Frans Brink (Arnhem).

De adverteerders en de hierna genoemde bedrijven maken met hun steun de activiteiten van Oud Soetermeer mogelijk.

Van As Makelaardij bv

www.van_as.nl

Bouwmarkt De Bouwhof

www.bouwhof.com

Cammeraat IJzerwaren

Eerste Stationsstr. 48, tel. (079) 316 37 31

Carrosseriefabriek Joost Lamboo bv

www.lamboo.nl

Henneken Radio en TV

www.radiohenneken.nl

Van der Slik Caravan Centrum

www.vanderslik.nl

Bode Scholten BV

www.bode-scholten.nl

Blomsma Print & Sign

www.blomsma.nl

Wilt u ook adverteren? Neem contact op met de penningmeester:

penningmeester@oudsoetermeer.nl

Aflevering 1/ 2018 van 't Seghen Waert is een themanummer met als titel: "100 jaar kiesrecht". Kopij voor 't Seghen Waert 2 graag voor vrijdag 6 april inleveren.

't Seghen Waert wordt opgemaakt in Pagemaker/Indesign. Wilt u afbeeldingen NIET in de tekst opnemen, maar afzonderlijk aanleveren in jpg-formaat minimaal 300 dpi / 400Kb.

VERENIGINGSNIEUWS

Van de voorzitter

De Algemene Ledenvergadering van eind september is weer achter de rug. De Jan van der Spekprijs 2017 is uitgereikt. De drie genomineerden waren stuk voor stuk zeer prijzenswaardig. Alle waardering voor de eigenaren, beheerders, personeel en vrijwilligers van Het Buitenbeest, de Oude Kerk en Het Wapen van Zoetermeer.

Het nieuwe jaar komt er al weer gauw aan. Het bestuur gaat zich nu buigen over het jaarplan van 2019 en de bijbehorende financiën. Die leggen we in het voorjaar 2018 aan de leden ter goedkeuring voor, zodat we het op tijd bij onze subsidiegever, de gemeente kunnen inleveren.

Binnenkort maken we een programma hoe we ons in 2018 presenteren aan het publiek in ons verenigingsgebouw. De in- en externe activiteiten krijgen uiteraard ook de nodige aandacht.

Het bestuur denkt ook na over de toekomst van de vereniging op wat langere termijn. Financieel bezitten we een stevige basis. We hebben op dit moment verplichtingen die we prima aankunnen. Het zou mooi zijn, als we die verplichtingen in de loop van de jaren regelmatig kunnen verlagen, zodat we nog meer aandacht aan het promoten van ons erfgoed kunnen besteden.

We zijn blij met al onze leden die voor het overgrote deel de lidmaatschapsgelden betaald hebben. We danken al die leden daarvoor. Extra dankbaar zijn we voor de giften die we bovenop de lidmaatschapsgelden mochten ontvangen. Het komt ook voor, dat HGOS bij een erfenis een legaat ontvangt. Omdat we een Anbi-instelling zijn behoeft er geen belasting betaald te worden over zo'n gift.

Het bestuur van HGOS wenst voor nu alle leden gezellige dagen in december toe, een veilige jaarwisseling en in 2018 zetten we allemaal weer ons beste beentje voor.

Bert van Eken

Nieuwe leden

Dhr J. Blokdijk, Zoetermeer

Dhr. H.J. Bos, Zoetermeer

Mw M.L. Bos-Karczewska, Zoetermeer

Dhr T.O. Christiaans, Zoetermeer

Dhr G.R. Dijkstra, Etten-Leur

Dhr H.G. Janssen, Zoetermeer

Mw J.C. Janssen-Slijp, Zoetermeer

Mw J.P. de Jong-van der Marel, Zmeer

Mw. M.P. Klein-Lieven, Zoetermeer

Dhr J.M. Lobel, Zoetermeer

Mw I. M. Riemersma, Zoetermeer

Dhr J.W.A. Rosbergen, West Terschelling

Dhr. S. van Vlaardingen, Zoetermeer

Mw W. Westhoek, Zoetermeer

Mw.P.J. van der Wurf-de Wilde, Z'meer

Aanmelden als lid kan via onze website www.oudsoetermeer.nl of per post via Dorpsstraat 132, 2712 AN Zoetermeer. Vermeld uw naam, adres, geboortedatum, m/v, (eventueel) email-adres en of u zich opgeeft als lid, jeugdlid (tot 18 jaar) of gezinslid (tweede op hetzelfde adres).

Wij willen u graag ook via email op de hoogte houden van interessant nieuws betreffende Oud Soetermeer. Indien u dit wilt kunt u uw email-adres doorgeven (indien nog niet eerder gedaan) aan: ledenadministratie@oudsoetermeer.nl Graag met vermelding van uw naam en woonadres.

Jan van der Spekprijs 2017

De tweejaarlijkse erfgoedprijs van Zoetermeer is dit keer uitgereikt aan de eigenaar van Het Wapen van Zoetermeer, eertijds bekend als De Drie Hooibargen. Hij heeft de Jan van der Spekprijs gekregen voor de vernieuwing van de drie hooibargen waardoor een monumentaal ensemble behouden en versterkt is.

Het Historisch Genootschap Oud Soetermeer (HGOS) heeft aan het begin van deze eeuw de Jan van der Spekprijs in het leven geroepen. Deze prijs wordt om het jaar uitgereikt aan iemand die zich op bijzondere wijze heeft ingespannen voor het behoud van het cultureel-historisch erfgoed in Zoetermeer en omgeving. De naam is ontleend aan 'drs Jan' die jarenlang voorzitter van het Historisch Genootschap is geweest.

De erfgoedprijs 2002 ging naar dhr. B. van den Heuvel, voor de restauratie van de boerderij Voorweg 125. In 2004 kreeg dhr. R.Sluite deze omdat hij zijn nek had uitgestoken en met tegenzin, maar onder zware druk van het HGOS, toch Dorpsstraat 109 en 111 had opgeknapt. In 2007 ging de prijs naar de familie Jamin-Delsing van Eerste Stationsstraat 84, ofwel het prachtig gerestaureerde Huize Nabij. In 2009 kreeg mevrouw B. Koopmans de prijs vanwege haar brede inzet voor het Zoetermeerse erfgoed. Daarna volgden nog twee winnaars: in 2013 de familie Henneken voor hun niet aflatende ijver de Vierde Stations-

straat 481 te restaureren en in 2015 de eigenaren van het Thomashuis aan de Zegwaartseweg 66.

Dit jaar waren de leden gevraagd nominaties in te dienen en tijdens de Oldtimerdag in de Dorpsstraat kon ook het publiek haar voorkeuren kenbaar maken. Uiteindelijk heeft de Commissie Historisch Erfgoed nominaties uitgewerkt. Behalve de drie hooibargen van het Wapen van Zoetermeer, Zegwaartseweg 31, waren dat het herstel van de hooischaar van kinderboerderij Het Buitenbeest aan de Voorweg met originele materialen, alsmede de uitgebreide en zorgvuldige renovatie van de toren van de Oude Kerk.

Winnaar werd het Wapen van Zoetermeer.

De Commissie Historisch Erfgoed (CHE) verwoordde de nominaties aan het bestuur als volgt:

1) De toren van de Oude Kerk (Dorpsstraat 59):

De bakstenen voet van de toren dateert uit de vijftiende eeuw. Toen een storm de toren had vernield, werd het bovenste deel in 1642 vernieuwd. Daar danken we de fraaie achtkantige lantaarn aan in de typische renaissance vormen. De Oude Kerk is het belangrijkste (rijks)monument en het oudste gebouw van Zoetermeer.

De toren van de Oude Kerk heeft een grondige restauratie ondergaan (foto: R. Tousain)

Afgelopen tijd is de toren uitgebreid hersteld in opdracht van het kerkbestuur. Opvallende punten zijn:

- Een zeer uitvoerig en zorgvuldig uitgevoerde restauratie.
- Verbindend element voor alle Zoetermeeders, maar vooral verbindend in de betrokken partijen die nodig waren om de restauratie mogelijk te maken

2) Drie hooibergen (Zegwaartseweg 31):

Op het terrein van 'het Wapen van Zoetermeer' stonden van oudsher drie hooibergen. Ze stammen nog uit de tijd toen dit een actieve boerderij was. Recent zijn deze drie hooibergen in opdracht van de eigenaar helemaal herbouwd en sluiten nu in locatie en voorkomen aan bij het geheel. Je kunt van onder die hooibergen naar de oude stal en boerderij kijken en je ziet de gevels van de oude panden. Het is een binnenplaats, maar ook een soort terras met parasol geworden.

Opvallende punten zijn:

- De zorgvuldigheid in materiaal en constructie van de herbouw. Traditioneel materiaal en techniek laten de constructie goed zien.
- Het open houden van de bergen, op hun oorspronkelijke locatie en toch functioneel voor het huidige gebruik van het erf. (De meeste verbouwingen en herbouw van hooibergen bij restaurants maken er afgesloten zaaltjes van).

De herbouwde hooibergen bij Het Wapen van Zoetermeer

3) Oude hooischaar bij speelboerderij 'Het Buitenbeest' (Voorweg 93)

Op het terrein van de gemeentelijke stadsboerderij 'Het Buitenbeest' was de hooischaar zwaar verwaarloosd. Afgelopen tijd heeft de gemeente herstel uitgevoerd (o.a. het dak vernieuwd) waardoor deze schuur weer netjes past bij de boerderij.

Opvallende punten zijn:

- Herstel van karakteristieke gebouwde hooischaar met de traditionele pannen en andere materialen. (Er is niet gekozen voor afbraak en plaatsing van een prefab kapschaar, wat economisch voordeliger zou zijn).
- Het toont aandacht voor het boerenerf als geheel in plaats van losse gebouwen, al dan niet met monumentale status. De boerderij zelf is een rijksmonument.

De gerestaureerde schuur van Het Buitenbeest aan de Voorweg

ander aspect is de manier waarop invulling wordt gegeven om de historische structuren passend bij de moderne faciliteiten te gebruiken. Er was wel achterstallig onderhoud, maar de drie hooibargen zelf hebben geen monumentstatus en hadden ook gesloopt kunnen worden. Vanuit die eigen filosofie van Het

De CHE stelde als winnaar voor: drie hooibargen bij Het Wapen van Zoetermeer en motiveerde dat als volgt:

Alle genomineerden hebben een waardevolle prestatie geleverd. Maar wij maken onderscheid: In dit geval zijn er diverse zaken die ons erg aanspreken. Zo is er met betrekking tot historisch erfgoed een tendens dat het om meer dan het gebouw gaat. Natuurlijk zijn er bijzondere gebouwen die op zichzelf alle eer en aandacht trekken maar steeds vaker zullen gebouwen en hun samenhang met de omgeving beoordeeld worden. Dat begint bij de (voormalige) boerderijen, maar we zien dat in de verdere toekomst ook voor structuren als zorgvuldig opgezette woonwijken. Zo herkennen we de koepeltjeswoningen in Meerzicht als een beschermd stadsgezicht. Een

Voorzitter Bert van Eken overhandigt de Jan van der Spekprijs 2017 aan Reno Hilgersom, eigenaar van Het Wapen van Zoetermeer (foto: Jan van Es)

Wapen van Zoetermeer is een zorgvuldig herstel uitgevoerd met daarbij de keuze om de barge open te vernieuwen. Daarnaast is dit een particulier initiatief op eigen kosten. Het heeft er toe geleid dat een monumentaal ensemble behouden en versterkt wordt, maar dat het wel modern gebruik toelaat. Dat verdient alle lof en in onze ogen de prijs voor 2017.

Jan van der Velde (1952-2017)

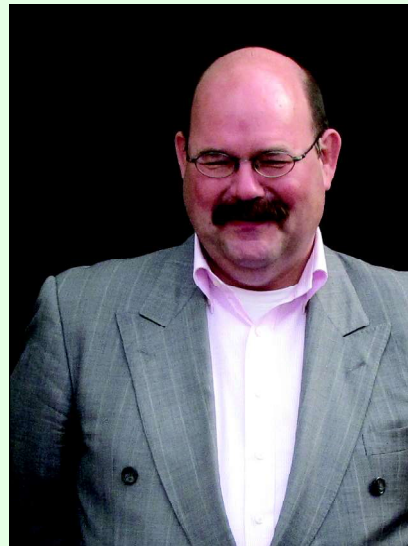
Ton Vermeulen

Op zijn 65ste verjaardagsfeest is Jan van der Velde plotseling gestorven, op een camping in Duinkerken na een wandeling, in het bijzijn van zijn jongste zoon. Voor ons is hiermee een betrokken en actief lid van Oud Soetermeer veel te vroeg heengegaan.

Tot voor kort huisden we in het meer dan 150 jaar oude pand genaamd 't Oude Huis, op de eerste verdieping. Daar kwam Jan van der Velde meer dan tien jaar geleden de steile trap op gelopen, op een woensdagmiddag. Met jasje aan, pet op en met een doel. Hij was namelijk nieuwsgierig naar de geschiedenis van Zoetermeer en met name naar het aspect van energie. In dit geval turf dat hier

eeuwenlang intensief is afgegraven. Vandaar die diepe polders waarin de nieuwe wijken liggen. Wij gaven hem een publicatie over de turfwinning, maar dat was niet helemaal genoeg. Hij wilde meer weten. Toen kwamen we er achter dat hij vasthoudend was en veel kon praten. Dat betekende nog wel eens dat je op het einde van een woensdagmiddag met bergen achterstallig vrijwilligerswerk bleef zitten.

Hij had in zijn hoofd gezet een boek te maken over turf. Wij vonden dat niet zo heel erg nodig omdat er al een was, maar wat in Jan's hoofd zat ging er niet zo maar uit ofwel helemaal nooit! Een jaar lang belaagde hij ons en ook de medewerkers van het stadhuis. En jawel, de financiering wist hij rond te krijgen. Wij mochten vervolgens de teksten corrigeren en dat was schrikken. Jan's manier van schrijven was op z'n zachtst gezegd 'wollig', zoals hij praatte, terwijl wij een meer zakelijke benadering wensten en ook door feiten gestaafde beweringen. Er kwam enigszins een compromis, wollig bleef het, het boek vond zeer gretig aftrek in Zoetermeer en was in no-time uitverkocht. Het duurde jaren voordat we elkaar begrepen. Mede door de vele lange gesprekken. Doch ook door zijn werk in de Commissie Historisch Erfgoed van Oud Soetermeer. Hij beet zich letterlijk vast in mensen die dachten dat ze ongezien en ongemerkt monumenten en ander Zoetermeers erfgoed konden slopen en afdoen onder het motto 'ouwe meuk'. We moesten hem soms tegenhouden en de inhoud van protestbrieven, die tegenwoordig 'zienswijzen' etc. worden genoemd, ietwat matigen. Dat kostte wederom heel veel praten. Gelukkig was Jan ook een liefhebber van koffie.

We leerden elkaar waarderen, om de passie voor het erfgoed, de passie voor het uitdragen van de Zoetermeerse geschiedenis, zoals de historie van Oosterheem. Over zijn vroegere werk en privé-leven hoorde je weinig of niets, je merkte hooguit dat hij trots was op zijn kinderen. Hij keek uit naar zijn pensionering over een jaar: eindelijk tijd voor zijn passies als de geschiedenis van Zoetermeer én (alternatieve) energie. Onlangs was er nog overleg over Jan's bijdrage aan het themanummer van 't Seghen Waert over "100 jaar algemeen kiesrecht" in Zoetermeer, waar hij als politicoloog een frisse historische visie op zou gaan geven.

ICT-er / systeembeheerder gezocht

Oud Soetermeer is op zoek naar iemand die zich samen met onze systeem/applicatiebeheerder Anton Hogeveen wil ontfermen over ons computernetwerk. Anton doet dit graag, en al jaren, maar een tweede man/vrouw ter ondersteuning is meer dan welkom. Onze vereniging beschikt over een server (Windows Server 2016) met een zestal werkstations (Windows 10), printer, laptops, diverse programma's waaronder Office en grafische toepassingen maar ook enkele specifieke en soms speciaal ontwikkelde applicaties. Van de vrijwilliger wordt verwacht dat hij/zij enig verstand heeft van (eenvoudig) systeembeheer, applicatiebeheer, infrastructuur en verzorging van backups. De systeembeheerder adviseert ook het bestuur over aanschaf en onderhoud van apparatuur en beantwoordt vragen van de gebruikers.

De inspanning voor de vereniging bedraagt naar verwachting maximaal 1 a 2 uur per week. De hardware staat in het verenigingsgebouw maar is ook van buitenaf digitaal te benaderen. Veel werk kan dus vanaf afstand gedaan worden. Bent u geïnteresseerd en wilt u een steentje bijdragen aan de vereniging? Neem dan contact op met Anton Hogeveen: beheer@oudsoetermeer.nl

Kom langs op Dorpsstraat 132. We staan elke

maandagavond
woensdagmiddag
zaterdagmiddag

voor u klaar

